

Ангелина Бановиќ-Марковска

**Културната меморија како мапирање на сеќавањето:
помеѓу искуствата на минатото
и вредностите на сегашноста**

Abstract: Во овој есеј ќе се занимавам со културата на сеќавањето која не е само национална, туку и генерациска. Како таква, таа се покажа повитална од одделните национални култури, присутни во просторот на поранешна Југославија, зашто нејзините симболи, икони и митови, сè уште сведочат за постоењето на една посебна, имагинарна, мултиетничка заедница, која иако никогаш не успеа да стане нација, и денес егзистира меѓу луѓето од различни етникуми, како заедничка култура на сеќавањето, како специфичен вид културна меморија.

Keywords: култура на сеќавањето, генерациска културна меморија, социјална меморија

Анотација: В статье исследован феномен культурной памяти, обладающий не только национальным, но и поколенческим содержанием. Культурная память поколения выглядит более жизнестойкой, чем память отдельных национальных культур находящихся в пространстве бывшей Югославии, так как ее символика, идеалы и мифы все еще свидетельствуют о существовании особой воображаемой мультiculturalной общности. Эта общность, хотя ей и не удалось превратиться в нацию, и сегодня существует в сознании представителей различных этносов как специфический вид общей культурной памяти.

Ключевые слова: культура памяти, культурная память поколения, социальная память

Abstract: The article deals with the phenomenon of cultural memory that possesses not only national, but generational content. Cultural memory seems more strong than the national cultures memory of the former Yugoslavia so its symbolics, ideals, myths still evidence the existence of imaginary multicultural community. This community, although it did not become a nation, exists today in consciousness of different ethnos as specific kinds of common cultural memory.

Key words: cultural memory, cultural memory of generation, social memory

Анотација: This paper, *Cultural Memory as Memory Manipulation: Between Past Experiences and Present Values*, examines the culture of remembrance outside

national confines, i.e., seen against generational practices. As such, it stands far more vital than separate national cultures, present in the former Yugoslav space, since its symbols, icons and myths, still testify to the existence of a rather particular (unique), imaginary, multiethnic community, which though never managing to become a nation, and exist, today, among people of various ethnicities, as a shared culture of memory, in other words a specific kind of cultural memory.

Клучни зборови: culture of memory, culture of remembrance, generational cultural memory, social memory, national memory

Како социокултурна појава и емоционален облик на помнење, кое некогаш беше резултат на живо сеќавање, културата на сеќавањето не е само интелектуален и теориски поим, туку и проживеано искуство на еден генерациски (и комуникациски) феномен, потиснат од реалноста на историскиот миг, кој «железната завеса на идеологијата» ја замени со «железна завеса на културата». Но, дури и сега, нешто повеќе од дваесет години по распадот на Социјалистичка Федеративна Република Југославија, и наспроти разликите во транзициските процеси кои ги зафатија нејзините земји наследнички, сиот тој пост-југословенски културен простор дели сличен *емотивен и симболички капитал* – една специфична културна меморија која може да послужи како појдовна точка за некоја идна дијалошката платформа, неопходна за разбирањето и толкувањето на нашата постсоцијалистичка стварност.

Во есејот «Конфискација на помнењето», напишан 1996 година, Дубравка Угрешиќ констатира дека со распадот на мултинационална Југославија отпочнал и процесот на бришење на едно помнење, за сметка на воспоставување друго, или, уште попрецизно, дека дошло до конфискување на *колективното помнење*, а на негово место почнало да се наметнува едно конструирано *национално помнење*¹. Истакнувајќи ја улогата на историјата која на дрзок начин знаела да се вплете во приватниот живот на луѓето од овие простори менувајќи ги, при тоа, не само нивните биографии, туку и нивните идентитети, «Источњаците» (како што ги нарекува Дубравка Угрешиќ овие луѓе во својот есеј), станале особено чувствителни на две работи: на минатото и на заедничкиот живот. Но, секогаш кога ќе се нашле во близок контакт со тие што ги чувствувале за «свои», луѓето «со два живота и една биографија», спонтано почнувале да ги откриваат и «убавините на *колективното сеќавање*» (курзивот е мој. – А. Б.-М.)².

Пред да продолжам со интерпретацијата, би сакала да се осврнам на два важни поима на кои упатува Дубравка Угрешиќ во споменатиот есеј. Првиот поим е «колективното», а вториот поим е «националното» помнење. Но, со оглед на тоа што за многумина теоретичари, како за Алаида Асман (Aleida Assmann) или Сузан Сонтаг (Susan Sontag), на пример, колективно помнење

¹ <http://haw.nsk.hr/arhiva/vol2/786/17710/www.leksikon-yu-mitologije.net/kofniskacija.php.html>

² <http://haw.nsk.hr/arhiva/vol2/786/17710/www.leksikon-yu-mitologije.net/kofniskacija.php.html>

(или сеќавање) не постои, горенаведениот цитат на Дубравка Угрешиќ станува малку проблематичен. Но, пред да се задржам на него, ќе се осврнам на синонимното значење што го имаат поимите помнење и сеќавање. Во есејот «За метафориката на сеќавањето», Алаида Асман се согласува со Харалд Вајнрих (Harald Weinrich) околу подвоената природа на феноменот меморија, за кој тој користи две основни метафори: восочната табличка и магацинот. Според него во духовната историја на Западот, постоеле две различни слики за меморијата, кои произлегле од нејзината подвоена природа. Имено, метафорите кои ја отсликувале меморијата како магацин главно биле групирани околу помнењето (како виртуелна способност), а оние кои ја отсликувале меморијата како восочна табличка, се групирале околу сеќавањето (како актуелно втиснување на специфични содржини во умот). Но, помнењето и сеќавањето не можат да се одвојат без лоши последици, така што наместо да бидат дефинирани како спротивставени, секогаш се земаат како «комплементарни аспекти на една целина, кои во секој модел се јавуваат заедно» (Asman, 2011: 121–122). Не одрекувајќи му ги на помнењето оние компоненти кои укажуваат на неговата способност да чува, архивира и складира, за него може да се каже дека не е исклучиво просторно ориентирано, туку дека ѝ припаѓа и на една друга димензија – психичката димензија на времето. Според грчката митологија, Мнемосина, мајката на помнењето и на сите уметности, му дава смисла на животот, чувајќи го од ништожност и заборав. Ја споредуваат со еден од најдлабоките атрибути на Бога во еврејската традиција – со сеќавањето, видено како милост и праведност кон поединци и групи што исчезнале во мракот на универзалната Историја. Но, не станува тука збор за сеќавањето како механичко помнење или како сентиментална носталгија кон минатото (ниту пак, како потиснување на некое помнење за сметка на друго помнење), туку како темел на секој индивидуален и колективен идентитет, изграден врз слободната свест за себе, но и за сопствените противречности и недостатоци. Наспроти сите силувања и фалсификувања што ги правеле и прават бројните национализми и тоталитаризми, сеќавањето, сепак, успева да ја сочува блискоста меѓу оние генерации чии индивидуи останале свесни за комплексниот карактер на историјата.

Го велам ова свесна за зборовите на Сузан Сонтаг дека сеќавањето е, заправо, индивидуално, дека е, всушност, неповторливо – умира со личноста на која ѝ припаѓало. Но, «тоа што обично се нарекува колективно сеќавање не е помнење, туку договор» (Сонтаг, 2006: 87), вели таа. *Договор*, дека нешто било важно за нас самите, дека тоа нешто е приказната што треба да биде сочувана во нашата свест. «Строго погледнато, не постои нешто што би можело да се нарече колективно сеќавање – дел од истото семејство лажни поими каков што е и колективната вина. Но, има (нешто што се нарекува – додаденото е мое) колективно подучување...» (Сонтаг, 2006: 87).

Нејзините зборови не враќаат кон помнењето, сфатено како персонално искуство. Значи, не како форма на пасивен отисок, туку како форма на активно обликување, подложно на посредни примања и обработки. А бидејќи ние не реагираме на историските факти какви што се сами по себе, туку на начините како ни се прикажуваат, толкуваат и вреднуваат тие (во јазична или сликовна форма), помнењето ќе биде за нас, истовремено, и репрезентативно и апрезентативно (Asman, 2011: 361). А, со оглед на тоа дека зборовите и сликите се сврзани со некоја цел, може да се рече дека инструментализирањето на сеќавањето (помнењето), не укажува само на неговата употреба, туку и на неговата злоупотреба.

Претпоставувам сега, дека токму ова сознание ја поттикнало Дубравка Угрешиќ да констатира, дека југословенските народи знаеле да се покажат «највитални кога ќе се најдат во ситуација, меѓусебно, да си го уништат минатото (надгробните споменици, библиотеките, црквите и спомениците со културно-историска вредност)», не покажувајќи, при тоа, никаква нежност ниту кон сопственото минато: «ќе го избришат или ќе го воскреснат со компјутерска леснотија, само заради некоја потреба... оти, колективното помнење – продолжува Угрешиќ – може да се избрише и одново да се напише, да се деконструира, конструира и реконструира, да му се изврши конфискација или ре-конфискација, да се прогласи за политички коректно или некоректно...», и тоа сè според потребите на актуелната политика, бидејќи, како што вели и самата во својот есеј, «политичката борба е борба за територијата на колективното помнење»³.

Но, со оглед на тврдењето дека помнењето е сврзано и со прашањето на моќта, која суверено и самодоволно одлучува за националните митови, идентитети и култури, може да се каже дека, во својот есеј, Дубравка Угрешиќ несвесно, но сосем исправно, синтагмата «колективно помнење» ја поистоветила со синтагмата «национално помнење», која не може да биде друго освен облик на *службено* или, подобро кажано, *политичко помнење*. Имено, секоја нација фаворизира своја колективна меморија презентирајќи, во своите музеи, библиотеки и архиви, слики кои го поддржуваат нејзиното постоење / конституирање. А бидејќи со помнењето може и се манипулира како со монетарна вистина на берза, ќе бидам слободна тезата за колективното помнење на Дубравка Угрешиќ да ја заменам со тезата за идеологизираното помнење на Алаида Асман, претставена во книгата *Долгата сенка на минатото (Der Lange Schatten Der Vergangenheit)*. Од тие причини, мислам дека ќе биде потребно да се фокусирам сега, на уште два други поима, битни за разбирањето на различните формации на помнење.

Првиот се однесува на «културата на сеќавањето», а вториот на «политиката / политиките на историјата». Според зборовите на Алаида Асман *културата на сеќавањето* претставува форма на независно, цивилно

³ <http://haw.nsk.hr/arhiva/vol2/786/17710/www.leksikon-yu-itologije.net/kofniskacija.php.html>

занимавање со сеќавањето. Заправо, таа е резултат на културната мнемотехника која тргнува оздола нагоре и помага во градењето на колективните идентитети, за разлика од *политиката на историјата* која укажува за еден механизам, регулиран од државата, кој движејќи се озгора надолу, насилно создава хомогенизирани форми на помнење кои го инструментализираат минатото. Со оглед на тоа дека и двата појма имаат спротивни вектори на вредност, ми се чини многу важно да укажам сега на она што се нарекува «емоционална историја».

Емоционалната историја е присутна во многу автобиографски и семејни романи, во документарни серијали и филмови, па дури и во некои дебати водени во пишуваните и во електронски медиуми. Секако, би било погрешно да се претпостави дека носител на тоа помнење е некое «компактно Ние» кое ја одразува / застапува нацијата, затоа што со сеќавањето и помнењето «се фаќаат во спрега само индивидуи или групи кои припаѓаат на различни генерации и слоеви во општеството», тврди Алаида Асман (2011: 356). Затоа, сосем логично би било да се костатира дека во едно плурално и демократско општество ќе постојат одредени граѓански и индивидуални иницијативи кои ќе се занимаваат со чување и негување на едно, таканаречено, *контра-помнење* кое ќе биде различно од официјалното.

Една таква иницијатива, како јавен повик за соработка, била покрената уште во далечната 1989 година, од страна на Дубравка Угрешиќ и двајца уредници на тогашниот неделник *Start*, Дејан Кршиќ и Иван Молек. Најавен како *Лексикон на ЈУ митологијата*, проектот требало да се занимава со прашањето за југословенскиот (југословенските!) идентитет, така што обработката на поимите од тогашната популарна култура, би продуцирала поинаква претстава за поранешниот социјалистички период. Станува, всушност, збор за идентитетско (ре)дефинирање, преку ретроспекција и артикулација на популарни културни поими и содржини, во еден временски и историски контекст, карактеристичен за тогашниот југословенски социјалистички амбиент.

Имено, попкултурата обележа цела една генерација (мислам на онаа од педесеттите години на минатиот век), која во тогашниот социјалистички дух создаде нови културни кодови. Инкорпорирана во постојниот општествен систем, на различни политички прослави и приредби, таа ја славеше државата, социјалистичкото уредување и нејзиниот водач, заговарајќи «југословенско братство и единство и опоменувајќи на растечкиот шовинизам» (Perica&Velikonja, 2012: 98). Но, со распаѓот на некогашната држава како да исчезна и потребата од овој Лексикон. Дури во 2001 година, загрепското списание *Arkzin* покренала веб-иницијатива, а во 2004 година, на 25 мај (симболичен датум кој реферира на некогашниот државен празник «Денот на младоста»), беше објавено првото печатено издание, како заеднички потфат / продукт на белгрдската издавачка куќа *Rende* и на загреп-

ската *Postscriptum*. Второто печатено издание излезе неполна година подоцна, во исто време кога се појави и македонскиот превод на книгата. Поголемиот дел од текстовите се пишувани на хрватски и на српски јазик, но има и текстови на словенечки и на македонски, па дури и еден кој е на англиски јазик (како сеќавање на човек од некогашната ДДР, за снимањето на фимот *Винету / Winnetou*, 1962 година, на Плитвичките Езера и кањонот Зрмање во Хрватска).

Дискурсот на *Лексиконот на ЈУ митологијата* е комбинација од стилови, на високата и ниската култура, кои ја обележа и рецепцијата на оваа книга. Во некои средини *Лексиконот* беше дочекан како «бескорисно и сентиментално сеќавање на минатото» (како «слоевито и потонато културно добро, како југословенска *commonculture*... занимлива третост... типично некритичен производ на југословенскиот менталитет» – Деан Дуда, хрватски *Feral Tribune*, 28.10.2004), кој создава слика за лажна културна хармонија, произведувајќи тотално бесконфликтен имагинариум на југословенската поп-култура, додека пак, во други средини, *Лексиконот* беше дочекан како настан кој покренува «сериозен терапевтски процес на деконтаминирање на споменот за Југославија» («еден вид *Хазарски речник* за исчезнат културен простор кој од почеток до крај беше обележан со синдромот на едно постојано појавување-исчезнување... небаре медицински познатата болка на *фантомски пенис*... различно разбирлива за различни *пациенти*» – Тихомир Брајовиќ, српски *НИН*, 22.10.2004).

Но, важно е да се напомене, исто така, дека овој *Лексикон* предизвика внимание не само кај обичните луѓе, туку и кај некои академски кругови и релевантни медиумски куќи. *Радио BBC*, на пример, во 2005 година, се произнесе за оваа книга како за културен настан кој за неполна година одиграл «поважна улога за воспоставување на повоениот дијалог, одошто петгодишниот заеднички напор на сите политичари во регионот»⁴. Но, иако беше прв, *Лексиконот на ЈУ митологијата* не беше и единствениот проект кој го опиша и сублимира нашето заедничко социјалистичко минато.

Снимен во 2009 и 2010 година, како независна продукција на српскиот режисер Игор Стојменов, и документарниот серијал *Стоковна куќа (Robna kuća)* зборува за настаните кои ги надминуваат границите на денес непостоечката држава. Ги опфаќа речиси сите популарни феномени на тоа време: од партизанската кинематографија до музичките и спортските успеси на екс-Југословените. Многумина и денес го нарекуваат овој серијал *филмски лексикон на умитови*, алудирајќи на насловот од споменатиот книжевен жанр. Како специфична форма на колективното несвесно и овој документарец раскажува за убавата страна на заедничкото минато, па воопшто и не зачудува што, како поднаслов за серијалот, е употребен еден од последните

---

⁴ <http://leksikon-yu-mitologije.net/fenomen-leksikon/>

големи маркетиншки слогани на тоа време: «За некого сè, за секого по нешто».

Според зборовите на авторот на документарниот серијал, можеби не станува толку збор за носталгијата, колку за феномените што ја обележаа поранешната заедничка држава, а кои се сè уште присутни на овие простори, независно од политичките состојби во регионот. И повторно, се работи за веќе споменатиот феномен *југословенска попкултура* кому неизоставно треба да му се пријде, но не само од културолошка, туку и од позиција што ќе ја критикува идеологијата, зашто, општо познато е дека не постојат идеолошки неутрални културни содржини. Оттаму, од позиција на една сегашност, за екс-југословенскиот случај «враќање во нашето (делумно) минато», не би можело да се зборува само како да се работи за некоја носталгична форма на постмодерна состојба, туку, пред сè, како за една амбивалентна појава која поприма, често, и политички конотации⁵.

Познато е дека, како социјални конструкции, сеќавањето и помнењето се градат и негуваат не само преку меѓучовечките контакти – именувани од страна на психологијата како жива, неформална комуникација, па дури и разговорно помнење (*conversational remembering*) која ги одржува заедничките спомени – туку и преку една медиумска и интернетска размена која користи материјални носачи на податоци: филмови, книги, фотографии, записи, постери. Сите тие го градат материјалното депо на помнењето кои му припаѓа на архивот на културата.

Но, секое помнење, секое индивидуално помнење, му припаѓа на еден поширок хоризонт наречен генерациско помнење. Имено, со припадниците на својата генерација делиме одредена атмосфера. Во неа разменуваме слични ставови, слични вредности и убедувања, цела една културна матрица со чија помош ги толкуваме општоважечките културни кодови. Со смената на генерациите, која се случува приближно на секои триесет години, се менува профилот на помнењето во едно општество. Тој профил на помнење игра важна улога во обработката на сеќавањето, без оглед дали тоа било трауматично или можеби го величело славното минато. Но сеќавањето на минатото може и критички да се тематизира: преку играни филмови или документарни серијали, преку есеизирани биографии или семејни романи, но и преку други форми што ѝ припаѓаат на *јавната култура на сеќавањето*, дел од културната меморија.

Оттаму, ако културата на сеќавањето е форма на независно, цивилно бавење со минатото, еден збир од културна мнемотехника која помага во формирањето на колективните идентитети, тогаш културалното помнење нема да го надминува само поединецот, туку и цели генерации и епохи. Затоа за него велиме дека е едно потенцијално колективно помнење.

---

⁵ <http://www.kulturpunkt.hr/content/robna-kuca-kolektivno-nesvjesnog>

Искуството нè учи дека секое сознание коешто укажува на сличностите што нашата култура ги дели со други народи и култури, може да продуцира големи идеолошки разлики, поттикнати, веројатно, од вродената потреба да се биде и остане различен од другите. Таа преосетливост кон другоста, некои теориски дискурси ја нарекуваат «нарцизам на малите разлики». Тој нарцизам покажа дека на сите новонастанати држави на Балканот, поранешна Југославија им стана замена за она *Другото*, сврзано, не само со нивното минато, туку и со нивната култура. Според теоријата на Арџун Ападураи (Arjun Appadurai), зависно од структурите на моќ и од призмата на гледање, таа Другост може да биде есенцијализирана (другост што ја носиме во себе), егзотизирана (кога мислиме дека сме сосем различни од другите) и тотализирана (кога сме убедени дека сите сме исти како некогаш). Оттаму пак, кажано со терминологијата на Макс Вебер (Max Weber), оваа слика за другоста, идеалнотипична ја прават, не само негативните вреднувања на некогашната заедничка држава, туку и позитивните славења на истата, воведувајќи, истовремено, уште една дистинкција: од една страна балканскиот Друг како надворешна, а од друга страна југословенскиот Друг како внатрешна форма на другост.

Во своите истражувања на «имагинарна» Југославија, словенечкиот културолог Митја Великоња го користи поимот «нов југославизам», толкувајќи го како амбивалентен и антагонистичен дискурс, како «комплексна, шизофрена и конфликтна идеологија» која зборува за поранешна Југославија. «Станува збор за апостериорна конструкција на слики кои реферират на југословенскиот политички систем, на неговото општествено уредување, на неговите културни продукции, на секојдневниот живот и на партизанскиот отпор, секако. ...Тој дискурс е внатрешно противречен зашто го сврзува, навидум, несврзливото», пишува Великоња во книгата *Небеска Југославија* (Perica&Velikonja, 2012: 84–85).

Имено, иако престана да функционира како држава, поранешна Социјалистичка Федеративна Република Југославија преживеа како нација. Соочен со ова сознание, и Вјекослав Перица, инаку коавтор на веќе споменатата *Небеска Југославија*, во поглавјето насловено «Генерацијата против нацијата», констатира дека Југославија продолжила да живее, не само во «носталгичните култури на сеќавањето на оние кои станале свесни што изгубиле», туку и во «селективите присвојувања на нејзината историја и на нејзината култура, од страна на сите постјугословенски држави» (Perica&Velikonja, 2012: 242). Но, најмногу преку споменатиот феномен на популарната култура, карактеристичен за некогашната држава и за нејзината социјалистичка ера, која во синтеза со културата на така наречениот постјугославизам, и денес, еве, одржува во живот еден необично интересен колективен идентитет. «Станува збор за *генерацискиот идентитет* и за *генерациите како опитесвено-историски фактори...*», вели Перица

(Perica&Velikonja, 2012: 24; курзивот е мој. – А. Б.-М.), који сè уште умеат да се сеќаваат...

Но, без оглед на тоа што потиснатите сеќавања понекогаш знаат и да заболат, никој од нас не е во состојба да заборави сè што некогаш било во врска со нашето вознемирувачко минато. «На крајот, сепак, останува парче живот кое не може да биде преведено – вели Дубравка Угрешиќ во својот есеј «Конфискација на помнењето» – искуство кое го обележало заедничкиот живот во одредена земја, во одредена култура, во одреден систем, во одреден историски момент... Тој непознат простор, во нас самите, е како нашето заедничко 'детство', топла заедничка територија на група луѓе, простор резервиран за некоја идна *носталгија*»⁶.

Но денес, кога сè уште постојат и такви настојувања да се избрише едно помнење, за сметка на некое друго, кога секоја «и најбезопасна носталгија (може да) се смета за опасна», се прашувам, дали навистина постои она што Дубравка Угрешиќ го нарече колективно сеќавање, или, можеби, станува збор за нешто друго?

Во текстот «Југословенството не мора да биде ниту државност, ниту националност», постиран на Protest.ba: Portal za mentalno preostale i one koji to žele postati, Предраг Матвеевиќ (Predrag Matvejević), пишува: «Постои едно југословенство кое не мора да биде ниту државност, ниту националност, кое не го заборава, ниту го брише, заедничкиот дел од минатото и историјата, во кој генерации делеле заеднички идеи и идеали, надежи и заблуди, одушевувања и разочарувања», и подолу: «Југословенската идеја, честопати била запишувана со лош ракопис, на страниците на нашата историја. Тоа што од неа остана денес, може да се употреби и во европски рамки, но на подобар начин од претходниот»⁷.

Очигледно е дека, ментално, Југославија сè уште постои, можеби тивко и премолчено, но многу културни врски што се одвиваат денес на овие простори, а кои немаат никаква врска со југоносталгијата, го потврдуваат сознанието дека некогашното културно заедништво не е само меморија и поетика. И зборовите на Вјекослав Перица напишани во книгата *Небесна Југославија*, укажуваат на тоа дека, смртта на Југославија, како нација, никогаш не се случи, «зашто многу елементи на таа нација го продолжија својот живот. Според тоа, би можело да се говори само за престанок на функциите на државата, кои се случија меѓу 1989 и 1991 година, по што отпочна еден многу подолг и уште недовршен процес на одумирање на нацијата... Тој процес покажува изненадувачка виталност, благодарение, пред сè, на континуитетот и ревитализацијата на југословенската популарна култура» (Perica&Velikonja, 2012: 239). Но, секако, и на фактот дека нацијата не може да се гледа како довршена конструкција, зашто, таа е еден траен процес, кон-

⁶ <http://haw.nsk.hr/arhiva/vol2/786/17710/www.leksikon-yu-mitologije.net/kofniskacija.php.html>

⁷ <http://protest.ba/v2/jugoslavenstvo-ne-mora-biti-ni-drzavnost-ni-nacionalnost/>

тинуиран «дневен плебисцит», како што беше рекол некогаш Ернест Ренан (Ernst Renan).

Би го завршила затоа овој свој есеј кој го насловив «Културната меморија како мапирање на секавањето», со цитат од најпознатото предавање на Ернест Ренан, кое под насловот «Qu'est-ce qu'une nation?», било одржано на Сорбона, на 11 март, во далечната 1882 година. Во него се вели: «Нацијата е духовен принцип, резултат на многу сложени историски заплети: таа е едно духовно семејство, а не група одредена со обликот на земјата... Две работи, кои се заправо една, го претставуваат духовниот принцип на нацијата. Едната е заедничко поседување на богатото мемориско наследство; другата е денешната согласност, желбата за заеднички живот... Фактот дека сме страдале, дека сме уживале или дека сме се надевале заедно, тоа се работите кое можат да се разберат и наспроти разликите по однос на расата и јазикот... Постојењето на нацијата е, ќе ми простите за оваа метафора, *дневен плебисцит*, како што е, и постоењето на поединецот, постојана потврда на животот... Нациите не се нешто вечно. Имале тие свој почеток, ќе имаат и свој крај. Најверојатно ќе ги замени една европска конфедерација. Но, тоа не е законот на времето во кое живееме ние. Денес, постоењето на нации е добра работа, па дури и корисна... Ако се појават сомнежи во врска со нејзините граници, консултирајте го народот што жиее во подрачјето за кое се расправа. Тој несомнено има право на свој глас... – пишува Ренан, но предупредува – сепак, најдобар начин да се биде во право, во иднина, е да се знае кога да се прифати фактот дека веќе не сте во мода» (Renan, 4/2007: 66–67).

Литература

Asman, Alaida (2011): *Duga senka prošlosti: kultura sećanja i politika povesti*, Biblioteka XX vek. Beograd.

Asman, Alaida (1999): «O metaforici sećanja», *Reč: časopis za književnost i kulturu, i društvena pitanja* (http://www.b92.net/casopis_rec/56.2/pdf/09.pdf).

Weinrich H. *Lethe: The Art and Critique of Forgetting*. Translated from German by Steven Rendall. Ithaca: Cornell UP, 2004.

Perica, Vjekoslav / Velikonja, Mitja (2012): *Nebeska Jugoslavija: interakcija političkih mitologija i pop-kulture*. Biblioteka XX vek. Beograd.

Sontag, Suzan (2006): *За страдањето на другите*, Темплум, Скопје.

Ugrešić, Dubravka (1996): «Konfiska cija pamćenja», (<http://haw.nsk.hr/arhiva/vo12/786/17710/www.leksikon-yu-mitologije.net/kofniskacija.php.html>/Izvor: Dubravka Ugrešić, *Kulturalaži*, Biblioteka Bastard / Arkzin, Zagreb/).

Apaduraj, Ardžun (2011): *Kultura i globalizacija*. Biblioteka XX vek. Beograd.

Appadurai, A. (1988) «Putting Hierarchy in its Place». *Cultural Anthropology*, Vol. 3, No. 1, Place and Voice in Anthropological Theory. (Feb. 1988). P. 33–49.

Renan, Ernest (4/2007): «Što je nacija?», *Pro tempore: časopis studenata povijesti, godina IV, broj 4*, Zagreb.

Dordano, Kristijan (2001): *Ogled o interkulturalnoj komunikaciji*. Biblioteka XX vek. Beograd.

Duda, Dean (2004): «U raljama nostalgije». *Feral Tribune*, 28.10.2004 (<http://feral.audiolinux.com/tpl/weekly1/section3.tpl?IdLanguage=7&NrIssue=997&NrSection=14>)

Stojmenov, Igor (intervju Maja Dujmović). (2010): «Robna kuća kolektivno nesvjesnog», *Kulturpunkt. hr, Hrvatska* [Online]. Available: <http://www.kulturpunkt.hr/content/robna-kuca-kolektivno-nesvjesnog>

Matvejević, Predrag (2013): «Jugoslavenstvo ne mora biti ni državna nacionalnost» (Izvor: <http://protest.ba/v2/jugoslavenstvo-ne-mora-biti-ni-drzavnost-ni-nacionalnost>)

Автор на текстот:

Ангелина Бановиќ-Марковска,
доктор по филолошки науки,
вонреден професор
Универзитет «Св. Кирил и Методиј»
Филолошки факултет «Блаже Конески»
Скопје, Македонија

Ангелина Банович-Марковска,
докт. филол. наук
асоциирани професор
универзитет св. Кирилла и Мефодия
филологически факултет
Скопје (Македонија)

Angelina Banovich-Markovska,
Ph.D.
Associate Professor
University of St. Cyril and Methodius
Philological Faculty
Skopje (Macedonia)